

Eğitimde Ahlak ve Etik

Editörler:

Şükrü ADA

Fatoş SİLMAN

Güncellenmiş

5. Baskı

 PEGEM
AKADEMI

Editörler: Prof. Dr. Şükrü ADA - Prof. Dr. Fatoş SİLMAN

EĞİTİMDE AHLAK VE ETİK

ISBN 978-625-7052-43-6

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**idir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Mart 2020, Ankara

Güncellenmiş 5. Baskı: Ekim 2023, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür

Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler - Ankara

Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Ahlaki eylemlerimiz; birtakım alternatiflerle karşı karşıya kaldığımız gerçeğinin kabulü ile başlar. Buna göre bir kimse, bir zorluktan kurtulabilmek için yalan mı, yoksa doğru mu söylemesi gerektiği ile ilgili düşünmeye başladığı zaman alternatif düşünce tarzlarındaki lehte ve aleyhteki verileri ölçüp biçiyor demektir. Bu noktada vicdanın uyanmasına zemin hazırlamak için ahlaki duygunun uyanmasını sağlamak kaçınılmazdır. Bunun için de iyilik yapmanın, paylaşmanın güzelliği; yalan söylemenin, şiddetin kötülüğü, büyüklere saygı gibi ahlaki değerlerin benimsetilmeye çalışılması eğitiminin önemli bir görevidir. O halde aradığımız çözüm; alternatifler arasından doğru seçim yapmayı başarabilecek, zihinsel ve ahlaki gelişimi destekleyecek şekilde eğitim vermektir. Örneğin; savaşta asıl amaç düşmanı etkisiz hale getirmektir. Bu noktada etkisiz hale getirilecek düşman nedir? Açlık mı, yoksulluk mu, cehalet mi, kirlilik mi, ekonomik kriz mi, ahlaki çöküş mü? Bu düşman ne olursa olsun; güç, akıl, irade, inanç, strateji, sabır gibi birçok faktörün bileşkesine ihtiyaç vardır; ama tüm bunlar ahlaki boyuttan yoksunsa veya etik temelli değilse doğru bir noktada olduğumuzu söyleyemeyiz. Başka bir deyişle güçlerin bileşimi kaçınılmazdır ama doğru güçlerin bileşimini yapmak eğitimin görevi, dolaylı olarak etik bir lider olarak okul müdürü ve öğretmenlerin görevidir.

Hayat bazı zıtlıklardan ibarettir. Sevinç ile üzüntünün, zayıflık ve gücün, duygular ve aklın, doğru ve yanlışın, merhamet ve acımasızlığın, saldırı ve savunmanın, düş ile gerçeğin... Gerçek şu ki ne kadar birbirine karışmış olsa da biri varken öteki yoktur. Üzüntü hakimken sevinç yoktur, yalanın sürekliliğinde ahlakın yanılısına olduğu gibi. Birey de tıpkı bu zıtlıklarda olduğu gibi zaman zaman içsel çatışmalar yaşayabilir. Eylem bir yöne giderken düşünce diğer tarafa gidebilir. İşte bu noktada etik eğitim devreye girer. Öğrencilere uzun eğitim yolculuklarında öğretmen adeta fener olur. Dolayısıyla öğretmenlerin, okul yöneticilerinin öncelikle mesleki etik ilkelere göre hareket etmeleri son derece önemlidir. Değerlerimizi korumak için neler yapmalıyız? Eğitim sistemimizde ne gibi düzenlemeler yapmalıyız ki insanların kendiliğinden doğruya yönelmesini, gücü keşfetmesini sağlayalım? Barış ve huzuru eğitimde uzun ince bir yol olarak tanımlayan değerli meslektaşım Aytaç Açıkalkın'ın söylediği gibi insanlar dünyaya kişisel özellikleri ile gelmektedirler. Çocuklar doğarken taraflı bir içgüdü, tercih, adaptasyon içermeyen ancak her şeyi öğrenmeye yetkin beyinleri ile gelirler. Bizim görevimiz eğitim yolu ile; değerlerimizle iç içe yaşamanın ön koşulu olduğu, düşünmekten ve üretmekten vazgeçmeden, doğruluktan ayrılmanın başta kendisi olmak üzere tüm toplumun aleyhine olduğu, ahlaklı ve erdemli olmanın farkındalığı ve sürdürülebilirliği yönünde gelişimlerini sağlamaya destek olmaktır. O halde vermemiz gereken eğitim; bilgi aktarımından çok bireyin duyguları ve davranışlarına yönelik

olarak işlevsel uygulamalar içermelidir. Mantığımızı uymayan herhangi bir konuyu öğrenmekte zorluk çektiğimiz ve doğal olarak bunu davranışa dönüştürme aşamasına hiçbir zaman geçemeyeceğimiz göz önünde bulundurularak verilen bilgilerin ikna edici ve benimsetici olmasına dikkat edilmelidir.

Farkında olarak ya da olmayarak **etik olmayan bir eylemde bulunan kişiler için** Platon'un değerler felsefesinin temelini dayandırdığı "iyinin bilgisine sahip olmak isteği" ni zihinlerine kabul ettirebilmek bir çözüm olabilir. Çağımızın önemli etik felsefecilerinden olan İoanna Kuçuradi etik kavramlarını tarihsel bir perspektifle ele alarak etik sorunlara ışık tutan Platon, Aristoteles, Kant, Schopenhauer ve Nietzsche gibi ünlü filozoflardan bahseder fakat ekler; "her çağ kendi etik sorunlarını kendi tarihsel sorunları açısından ele almalıdır".

Ünlü düşünür Albert Camus'ta dünyadaki kötülüğün hep bilememekten geldiğini söyler ve iyiyi istemenin de farkındalık yoksa kötüyü isteme kadar zarar verebileceğini ekler. Bu noktada düşüncenin hem yönetici hem de üretici olduğunu söyleyebiliriz. Daha uyanık, daha bilinçli, daha farkında belki de daha farklı bir düşünce şekli... Tabii önce düşüncelerimizi, iyiyi, doğruyu seçme hakkımızın olduğunu idrak etmek gerek. Kişi kendi hatalarını görmeye başladığında ya da herhangi bir şeye bakma şeklini değiştirdiğinde kökten bir değişim yaşanır. Bu süreç bir eylemle ve farkındalıkla devam ederse gelişme ile sonuçlanabilir. Yani kendimizin ya da başka birinin gerçeğini anlamak için tek yapmamız gereken, bakış açımızı değiştirmektir. Stephen R. Covey'in "Etkili İnsanların 7 Alışkanlığı" kitabında ifade ettiği gibi: "Kötülüğün yapraklarını kesen her bin kişiye karşılık, ancak bir kişi köküne saldırır." Biz de yaşantımızda çok önemli değişiklikler yapmak istiyorsak tutum ve davranışlarımızın kaynağı olan paradigmalardan etik ve ahlakın üzerinde çalışmalıyız.

Tüm bunlar düşünüldüğünde topluma faydalı bireyler yetiştirme konusunda fayda sağlayacağını düşündüğüm bu kitabın hazırlanmasında emeği geçen Fatoş SİLMAN, Şükrü ADA ve bölüm yazarlarının hepsine ayrı ayrı teşekkür ederim.

Eserin alana katkı sağlaması temennisiyle...

Prof. Dr. Münevver ÇETİN

Mart, 2020

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editörler: Prof. Dr. Şükrü ADA - Prof. Dr. Fatoş SİLMAN

1. Bölüm: Ahlak ve Etik (Ahlak ve etikle ilgili temel kavramlar ve teoriler; etik ilke, etik kural)

Doç. Dr. Rıdvan KÜÇÜKALİ - Atatürk Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-7254-3723

Prof. Dr. Şükrü ADA - Bursa Uludağ Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-3329-9494

2. Bölüm: İş ve Meslek Ahlakı/Etiği

Doç. Dr. Ahmet AKBABA - Hakkari Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-3256-441X

3. Bölüm: Öğretmenlikle İlgili Mesleki Yeterlilikler, Kültür ve Değerler, Öğretmenlerin (Sosyo-Kültürel, Ahlaki ve Hukuki) Sorumlulukları

Doç. Dr. Sinan YALÇIN - Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-2372-9035

4. Bölüm: Eğitim ve Öğrenme Hakkı ve Öğretmenlikle İlgili Etik İlkeler

Doç. Dr. Nihan KORAN - Doğu Akdeniz Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-4869-4171

5. Bölüm: Okulda ve Öğrenme Sürecinde Etik

Dr. Öğr. Üyesi Sarem ÖZDEMİR - Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-9293-1683

6. Bölüm: Öğretmenlerin Paydaşlarla İlişkilerinde Etik İlkeler

Doç. Dr. İsa YILDIRIM - Atatürk Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-0365-3480

7. Bölüm: Okulda ve Eğitimde Etik Dışı Davranışlar, Etik İkilemler, Sorunlar

Dr. Öğr. Üyesi Elif ÜNAL BOZCAN - Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi

8. Bölüm: Okulda Ahlak ve Etik Eğitimi

Dr. Öğr. Üyesi Canan ALBEZ - Atatürk Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-5676-1827

9. Bölüm: Etik Bir Lider Olarak Okul Müdürü ve Öğretmen

Prof. Dr. Münevver YALÇINKAYA - Uluslararası Final Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-8146-7766

Prof. Dr. Fatoş SİLMAN- Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi

10. Bölüm: İş ve Meslek Hayatında Etik Dışı Davranışlar

Prof. Dr. Mehmet TEYFUR - Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-7573-0241

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM

AHLAK VE ETİK

(Ahlak ve etikle ilgili temel kavramlar ve teoriler; etik ilke, etik kural)

GİRİŞ.....	1
Ahlak	2
Ahlaki Yargılar.....	3
Ahlaki Eylemin Öğeleri.....	4
Ahlak ve Evrensellik.....	5
Evrensel Ahlak Yasasının Varlığını Reddedenler.....	5
Evrensel Ahlak Yasasının Varlığını Kabul Edenler.....	5
Etik	5
Etik İlke.....	6
Etiğin Temel Problemleri	6
İyi ve Kötü Etik	8
Mutlulukçu Etik.....	9
Özgürlükçü Etik	10
Determinasyon Etik.....	11
Ödev Etiği.....	12
Yararcı Etik.....	13
Varoluşçu Etik.....	14
Değer Etiği	14
Etiğin Temel Kavramları.....	15
Betimleyici Etik	15
Normatif Etik	16
Meta Etik	16
Pragmatik Etik.....	17
Ahlak ve Etik İlişkisi	18
Ahlak, Etik ve Eğitim	18
Bilim ve Etik	19
Kaynakça.....	21

2. BÖLÜM

İŞ VE MESLEK AHLAKI/ETİĞİ

Ahlak.....	23
Ahlakın Temelleri.....	25
Ahlak - Kültür İlişkisi.....	26
Etik Nedir.....	27
Etik ve Ahlak İlişkisi.....	28
Etik - Ahlak Ayrımı.....	29
Etik - Hukuk İlişkisi.....	29
Meslek Nedir.....	30
Meslek Etiği.....	31
Meslek Ahlakı.....	32
İş ve Çalışma Etiği.....	32
İş Nedir.....	33
İş Etiği.....	33
İş Ahlakı.....	34
İş Etiği ile İş Ahlakı Arasındaki İlişki.....	35
Kaynakça.....	36

3. BÖLÜM

ÖĞRETMENLİKLE İLGİLİ MESLEKİ YETERLİLİKLER, KÜLTÜR VE DEĞERLER, ÖĞRETMENLERİN (SOSYO- KÜLTÜREL, AHLAKİ VE HUKUKİ) SORUMLULUKLARI

Giriş.....	39
Öğretmenlerin Mesleki Yeterlilikleri.....	40
Mesleki Bilgi Yeterlik Alanı.....	42
Mesleki Beceri Yeterlik Alanı.....	43
Tutum ve Değerler Yeterlik Alanı.....	44
Öğretmenlik Meslek Ahlakı.....	45
Öğretmenlerin Çocuklara Karşı Ahlakî Sorumlulukları.....	47
Öğretmenlerin Ailelere Karşı Ahlakî Sorumlulukları.....	47
Öğretmenlerin Meslektaşlarına Karşı Ahlakî Sorumlulukları.....	47
Öğretmenlerin Toplumla Karşı Ahlakî Sorumlulukları.....	47
Öğretmenlikte Mesleki Değerler.....	47
Öğretmenlik Meslek Etiği.....	49

Öğretmenlik Meslek Etiği İlkeleri.....	50
Öğretmenlerin Hukuki Sorumlulukları.....	56
Devlet Memurlarının Hakları.....	58
Yasaklar.....	59
Öğretmenlerin Sosyo-Kültürel Sorumlulukları.....	60
Kaynakça.....	63

4. BÖLÜM

EĞİTİM VE ÖĞRENME HAKKI VE ÖĞRETMENLİKLE İLGİLİ ETİK İLKELER

Giriş.....	65
Eğitim ve Öğrenme Hakkı.....	65
Hak Temelli Eğitimin Prensipleri.....	68
Eğitime Erişebilme Hakkı.....	69
Her eğitim kademesinde eğitim alma.....	70
Mevcudiyet ve erişebilirlik.....	70
Fırsat eşitliği.....	70
Kaliteli Eğitim Hakkı.....	70
Kapsayıcı ve ilgili eğitim programı.....	71
Hak temelli öğrenme ve değerlendirme.....	71
Çocuk dostu öğrenme ortamları.....	71
Öğrenme Ortamlarında Saygı Görme Hakkı.....	72
Kimliğe saygı.....	72
Katılım hakkına saygı.....	73
Güvenliğe saygı.....	75
Öğretmenlik Mesleği ile İlgili Etik İlkeler.....	76
Kaynakça.....	79

5. BÖLÜM

OKULDA VE ÖĞRENME SÜRECİNDE ETİK

Eğitimde Etik	83
Okulun İşleyişinde Etik	84
Öğretmenlerin Öğretim Sürecinde Dikkat Etmesi Gereken Etik Unsurlar	85
Ders Planı.....	85
Sınıf İçinde	85
Öğrencilere İlişkin Etik Hak ve Sorumluluklar	89
Ücretsiz Devlet Eğitimi.....	89
Özgürlüğe İlişkin Haklar.....	90
Fiziksel Görünüş	91
Disiplin	91
Kişisel Haklar ve Sorumluluklar	92
Akademik Hak ve Sorumluluklar	93
Sorumluluklar.....	97
Okula yönelik sorumluluklar	97
Ebeveynlerin Hak ve Sorumlulukları	97
Ölçme ve Değerlendirme Sürecinde Öğretmenin Rolü	103
Ölçme ve Değerlendirme Sürecinde Yöneticinin Rolü.....	104
Okullarda Etik, Karakter ve Ahlak Eğitimi.....	105
Archibald Primary School, Middlesbrough	109
Co-operative Academy, Stoke on Trent.....	110
Thoresby İlkokulu, Hull.....	112
Kings Langley School, Hertfordshire.....	112
Sweyne Park School, Essex.....	113
Sonuç.....	115
Kaynakça.....	115

6. BÖLÜM

ÖĞRETMENLERİN PAYDAŞLARLA İLİŞKİLERİNDE ETİK İLKELER

Giriş.....	119
Öğretmenlerin İlişkilerinde Etik İlkeler.....	121
Öğretmenlerin Öğrencilerle İlişkilerinde Etik İlkeler.....	126
Sevgi ve saygı.....	127
İyi örnek olma, içtenlik ve dürüstlük.....	128
Anlayışlı ve hoşgörülü olma.....	129
Adil ve eşit davranma.....	129
Öğrencinin gelişimini gözetme.....	130
Öğrenciye ait bilgileri saklama.....	130
Olumsuz psikolojik durumları yansıtmama.....	130
Kötü muameleden kaçınma.....	131
Güvenli ortam sağlama.....	131
Öğrenci ile ilişkilerini kişisel menfaat sağlamak için kullanmama.....	131
Öğretmenin Eğitimcilerle İlişkilerinde Etik İlkeler.....	134
Öğretmenin Veliler ile İlişkilerde Etik İlkeler.....	137
Öğretmenlerin Okul Yönetimi ve Toplum ile İlişkilerinde Etik İlkeler.....	139
Öğretmenlerin İşverenle İlişkilerinde Etik İlkeler.....	140
Kaynakça.....	141

7. BÖLÜM

OKULDA VE EĞİTİMDE ETİK DIŞI DAVRANIŞLAR, ETİK İKİLEMLER, SORUNLAR

Giriş.....	143
Okulda ve Eğitimde Etik Dışı Davranışlar.....	144
Etik Dışı Davranışların Nedenleri.....	150
Etik Dışı Davranışların Uslaştırılması.....	150
Etik İkilemler ve Etik Karar Verme Süreci.....	152
Etik İkilem (Çıkmaz).....	152
Etik Sorunlar.....	155
Sonuç.....	159
Kaynakça.....	160

8. BÖLÜM

OKULDA AHLAK VE ETİK EĞİTİMİ

Giriş.....	163
Okulda Ahlak ve Etik Eğitimi	163
Öğretmenin Etik Eğitimi.....	167
Okul Yöneticisinin Etik Eğitimi	171
Öğrencinin Etik Eğitimi	174
Okulda Diğer Çalışanların Etik Eğitimi.....	178
Okulda Velinin Etik Eğitimi	179
Okul Etik Kurul ve Komisyonları.....	180
Sonuç.....	182
Kaynakça.....	183

9. BÖLÜM

ETİK BİR LİDER OLARAK OKUL MÜDÜRÜ VE ÖĞRETMEN

GİRİŞ.....	185
Etik	185
Liderlik.....	187
Etik Liderlik	187
Etik Bir Lider Olarak Okul Müdürü	190
Etik Bir Lider Olarak Öğretmen.....	191
Öğretmenlikte mesleki etik ilkeler.....	193
Öğretmenlik mesleğinde karşılaşılabilecek etik ihlallerden bazıları	194
Kaynakça.....	195

10. BÖLÜM

İŞ VE MESLEK HAYATINDA ETİK DIŞI DAVRANIŞLAR

Giriş.....	199
Etik	200
Ahlaki Yoğunluk.....	201
Eğitim ve Öğretimde Etik.....	202
Eğitimde Etik Dışı Davranışlar	203

Ayrımcılık.....	203
Rüşvet ve Yolsuzluk.....	204
İhmal.....	206
Bedensel ve Cinsel Taciz.....	206
Hakaret ve Küfür.....	207
Kötü Alışkanlıklar.....	207
Görev ve Yetkinin Kötüye Kullanılması.....	208
İstismar (Sömürü).....	208
Etik Dışı Davranışların Nedenleri.....	208
Meslek Etiği.....	209
Okul Yöneticilerinin Meslek Etiği.....	210
Yükseköğretim ve Etik.....	211
Gerçeğe Uygunluk.....	212
Bilimsel Araştırmanın Zarar Vermemesi.....	212
Sorumluluk ve Haklar.....	212
Yazarlar.....	213
Kaynak Gösterme ve Alıntılar.....	213
Bilim İnsanı ve Akademik Etkinliklerde Etik.....	213
Okul, Sosyal Medya ve Etik.....	213
Etik Olmayan Davranışlar.....	215
Kaynakça.....	216
Yazarlar Hakkında.....	219